

**Evaluatie Bridgingfase
'Rotterdam voorbij
discriminatie**

Rotterdam
voorbij discriminatie

D3.3 NL



D3.2b NL

Evaluatie Bridgingfase 'Rotterdam voorbij discriminatie

Colofon

Het project Rotterdam voorbij Discriminatie is een samenwerkingsverband van:

Gemeente Rotterdam



Antidiscriminatiebureau RADAR



Kenniscentrum Art.1



Het project is financieel mede mogelijk gemaakt door het Programma Rechten, gelijkheid en burgerschap (2014-2020) van de Europese Unie



Leden van het projectteam zijn:

RADAR: Dounia Jari, Tikho Ong, Karin Oppelland, Sidris van Sauers
Gemeente Rotterdam: Hicham el Abbas, René Keijzer, Marthe Schippers, Corrie Wolfs
Art.1: Huub Beijers (auteur)

RADAR

Grotekerkplein 5
3011 GC, Rotterdam
010-4113911
info@radar.nl

Rotterdam, Oktober 2022



Introductie

De tweede fase van het project in de periode van mei-september 2022 was gericht op bridging en het verder ontwikkelen van het sociaal kapitaal van de drie gemeenschappen die betrokken zijn bij het project. In totaal zijn er vier bridging bijeenkomsten gehouden met 40 deelnemers uit de drie gemeenschappen, drie facilitators die ook bij de bonding bijeenkomsten betrokken waren (iedere gemeenschap een eigen facilitator), de projectleider en de onderzoeker. Dit waren de bijeenkomsten waarin vertegenwoordigende beleidsmedewerkers (n=2) van de gemeente Rotterdam voor het eerst afwisselend aanwezig waren.

Bridging definiëren Szreter en Woolcock (2004) als "Bridging (...) omvat relaties van respect en wederkerigheid tussen mensen die weten dat ze niet gelijk zijn in sociaal-demografisch opzicht (of sociale identiteit) (verschillen in leeftijd, etnische groep, bijvoorbeeld)" (Johnson, 2016; Szreter & Woolcock, 2004)¹.

De norm voor succes die de organisatie van het project hanteert is dat 75% van de deelnemers van mening moet zijn dat er sprake is van een positieve groei/effect (= waardering van minimaal 6 op een schaal van 10). Deze zes-of-hoger-norm is ook in de bondingfase gehanteerd. De bridgingfase is op 6 aspecten geëvalueerd, middels een vragenlijst (19 items) waarin mensen wordt gevraagd een oordeel te geven op een 5-puntsschaal. De evaluaties betreffen

1. **Groei van bridging kapitaal** als een functie van vertrouwen geven (kwetsbaarheid), vertrouwen hebben (in de ander) en groei van contacten (vragen 7, 8, en 10)
2. **Toename van het vertrouwen** in de lokale autoriteiten (overheid, bestuurders instituties etc.) (vraag 11)
3. **Ervaren leereffect** als functie van toegenomen kennis en vaardigheden, relevantie van de inhoud van de bijeenkomsten voor de eigen situatie, aansluiting bij de voorkennis en gereedheid om het gesprek in de linkingfase aan te gaan (readiness) (vragen 2, 3, 5, 9, 12).
4. **Groei van het sociaal kapitaal** als een functie van leereffecten (groei van kennis en vaardigheden) en groei van contacten buiten de eigen gemeenschap, het vertrouwen dat mensen geven en krijgen van Anderen, en het vertrouwen dat zij zien bij de lokale autoriteiten om met hen samen het probleem van discriminatie en uitsluiting effectief aan te pakken (vragen 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12).
5. **Ervaren relevantie van de bijeenkomsten** als functie van of de bijeenkomsten voldeden aan de verwachtingen, relevantie voor de eigen situatie, aansluiting bij voorkennis, ruimte voor eigen inbreng en de aansluiting van de geboden programma's bij de gestelde doelen (vragen 1, 2, 4, 5, 6)
6. **Tevredenheid over de organisatie** als functie van een oordeel over de gespreksleiding, de locatie en de catering, alsmede een oordeel over de aansluiting van organisatie bij de verwachtingen (vragen 16, 17, 18, 19).

¹ Dit wordt gesteld naast bonding dat refereert aan 'naar binnen gerichte verbindingen tussen homogene groepen, waarvan anderen uitgesloten zijn'. "Linking" is een verbijzondering van bridging dat de connecties en relaties beschrijft tussen individuen of organisaties met verschillende niveaus van autoriteit of macht" (Johnson 2016:61). Linking is enerzijds een maat voor het onderlinge vertrouwen en de contacten en interacties met anderen met van autoriteit of macht, maar ook een maat voor de (geïmplementeerde) bereidheid van die autoriteiten om het gesprek aan te gaan, en hun herkenbaarheid en toegankelijkheid voor de gemeenschap (Johnson, 2016). Sociaal kapitaal bestaat in deze context uit een samenstel van leereffecten, het wederzijds vertrouwen dat mensen uitspreken, de contacten die zij hebben opgedaan en de kwaliteit van de relaties, en de bereidheid van de autoriteiten om te werken aan een samenleving gebaseerd op gelijkwaardigheid van burgers, naast dialoog en coproductie om discriminatie en uitsluiting effectief te bestrijden.



Per evaluatiepunt zijn de scores op de vragen gemiddeld en is het percentage geteld dat van mening is dat er sprake is van positieve groei. De evaluatiepunten zijn, zoals duidelijk is uit het bovenstaande soms overlappend, bijvoorbeeld in het geval van het leereffect en de groei van sociaal kapitaal.

Evaluatie van de bridgingfase

De beoordeling van de verschillende onderdelen van deze evaluatie is samengevat in tabel 1. Per cel wordt de gemiddelde waardering van de deelnemers weergegevens en het percentage deelnemers dat hoger dan een zes (op tien) scoorde voor de waargenomen groei. Als meer dan de helft van de deelnemers geen positief effect of groei ziet, is het percentage weergegeven in het rood.

Tabel 1: evaluatie bridgingfase

	Joodse gemeenschap	Islamitische gemeenschap	Zwarte gemeenschap	gemiddelde voor de drie gemeenschappen
Groei bridging	6,07 61,9%	6,43 57,1%	6,25 36,4%	6,25 51,8%
Toename vertrouwen in lokale autoriteiten	4,29 14,3%	3,93 0%	4,38 25,0%	4,20 13,1%
Ervaren leereffect	6,36 51,4%	6,36 51,4%	5,99 51,7%	6,23 51,5%
Groei sociaal kapitaal	6,03 53,9%	6,11 50,8%	5,90 47,4%	6,01 50,7%
Ervaren relevantie	6,71 51,4%	5,57 42,9%	5,22 40,0%	5,84 44,8%
Organisatie	7,14 78,6%	7,77 82,1%	6,56 59,4%	7,16 73,4%

Het volgende beeld komt naar voren uit de data:

a. Bridging

De gemiddelde score voor de drie gemeenschappen is 6,25. Dat betekent dat er een voldoende gegeven wordt aan het bridgingproces. De bereidheid om zichzelf kwetsbaar op te stellen is het hoogst bij de Zwarte gemeenschap en het laagst bij de Joodse gemeenschap. Die reserve komt overeen met het culturele gegeven dat vanuit de Joodse gemeenschap in deze fase werd uitgesproken, om kwetsbaarheid te vermijden en vooral kracht uit te stralen. In de Zwarte gemeenschap is het aantal mensen dat dit aspect positief beoordeeld duidelijk in de minderheid. De bereidheid tot samenwerking, contact en vertrouwen is het hoogst bij de islamitische gemeenschap. Voldoet het bridgingeffect aan de vooraf gestelde norm (75%)? Dat is niet het geval: iets meer dan de helft, eenenvijftig komma acht (51,8) procent, scoort 6 of hoger op dit aspect.

b. Vertrouwen in de lokale autoriteiten

Bij de beoordeling van het sociaal kapitaal van een gemeenschap speelt ook het vertrouwen dat men heeft dat het proces eraan zal bijdragen dat de lokale autoriteiten serieus en op een houdbare manier aan de slag willen met het bestrijden discriminatie en uitsluiting. Is dat vertrouwen gegroeid? De deelnemers waarderen die groei met een dikke onvoldoende (4,2) en slechts 13,1 % van de deelnemers waardeert dit met een zes of meer. De norm van 75 %



wordt niet gehaald. Alle cijfers in deze categorie staan op rood. De lokale overheid speelde nog niet een substantiële rol in deze fase, was weliswaar voor het eerst aanwezig, als waarnemer van het gesprek of als gespreksleider in een subgroep, maar niet als gesprekspartner. Dat het vertrouwen in dit geval 'te voet weer moet komen' is zeker ook te wijten aan het feit dat de lokale autoriteiten niet alleen als oplossing, maar ook als bron van het probleem van discriminatie en uitsluiting worden gezien.

c. Leereffect

Van alle deelnemers geeft 51,5 % het leereffect van de bridgingfase (kennis/vaardigheden/relevantie/readiness) een beoordeling van 6 of hoger. De gemiddelde beoordeling op deze vragen is 6,23 (neutraal tot matig positief). Overigens zijn aan de gemeenschappen geen trainings- of lesmodules aangeboden, maar is de groep behandeld als een 'learning community' of een 'community of practice' die leert op grond van gedeelde ervaring en kennis en terugkoppeling van geaggregeerde data uit voorgaande sessies (Stoll, Bolam, McMahon, Wallace, & Thomas, 2006; Wallner & Heemskerk, 2017). Criterium voor het project was dat 75% van de deelnemers van mening zou moeten zijn dat hun kennis en vaardigheden zouden moeten zijn verbeterd. Dat criterium is niet gehaald.

Op welke afzonderlijke elementen wordt het best gescoord? Het meest werd gewaardeerd de toename van kennis (6,53) en het aspect dat mensen zich op grond van de bijeenkomsten gereed voelden om het gesprek met autoriteiten aan te gaan (6,73). Is er verschil tussen de gemeenschappen? De joodse gemeenschap was van mening dat de inhoud van het programma goed aansloot bij hun voorkennis (7,5) en dat zij op grond van het programma klaar waren om het gesprek met autoriteiten aan te gaan (7,14). De islamitische gemeenschap was van mening dat de bijeenkomsten hadden bijgedragen aan hun vaardigheden (7,14) en kennis (7,14) en ook zij voelden zich klaar om het gesprek aan te gaan (6,8). De Zwarte gemeenschap scoorde op alle punten samen lager (5,9) dan de andere twee gemeenschappen (beide 6,35) en had het meest waardering voor de kennisaspecten (6,53). Het lijkt erop dat zij de inhoud wel relevant vonden voor hun situatie, maar niet van mening waren dat het hen zou verder helpen in het bespreken van de discriminatie en uitsluiting die zij ervaren met de relevante autoriteiten.

d. Sociaal Kapitaal

De overall waardering voor groei van het sociaal kapitaal dat de deelnemers in dit verband ervaren is 6,01 (resp. 6,03 voor de joodse gemeenschap, 6,11 voor de Islamitische gemeenschap en 5,9 voor de Zwarte gemeenschap). Op grond van de bridgingbijeenkomsten is het sociaal kapitaal volgens de deelnemers uit de islamitische gemeenschap het meest toegenomen. En volgens de Zwarte gemeenschap het minst. Echter de gemeenschappen lijken verdeeld. Ongeveer de helft is licht positief en de overigen zijn licht negatief. Qua scores liggen ze echter allemaal dicht bij elkaar.

Is het onderling vertrouwen gelijkmatig verdeeld? Daar is in de vragen 13, 14 en 15 naar gevraagd. Dat blijkt niet het geval te zijn. Het vertrouwen in de Zwarte gemeenschap is het meest gegroeid in de ogen van de ander twee gemeenschappen en in de Islamitische gemeenschap het minst:

- Toename vertrouwen in de Joods gemeenschap: 53,3 % van de Islamitische en Zwarte gemeenschap is van mening dat die is toegenomen (6 of hoger)
- Toename vertrouwen in de Islamitische gemeenschap 40,0 % van de Joodse en Zwarte gemeenschap is van mening dat die is toegenomen (6 of hoger).
- Toename vertrouwen in de Zwarte gemeenschap 71,4 % van de Joodse en Islamitische gemeenschap is van mening dat die is toegenomen (6 of hoger)



Wat betreft dit onderling vertrouwen lijken alle gemeenschappen de kat nog uit de boom te kijken. Er zijn onderlinge verschillen: de mensen uit de Islamitische gemeenschap geven aan de Zwarte gemeenschap een dikke voldoende wat betreft groei van vertrouwen. Maar omgekeerd is daar in veel mindere mate sprake van. Dan komt er een neutrale houding tevoorschijn. Dat geldt eigenlijk voor alle bilaterale relaties tussen gemeenschappen. Mensen zijn afwachtend neutraal, maar ook nieuwsgierig.

Als we de beoordeling van de eigen gemeenschap daarin ook betrekken (bonding was ook in de fase van bridging nog een relevant proces) dan nemen de verschillen af en is de groei van vertrouwen in de joods gemeenschap het kleinst: 40,9% geeft die groei een beoordeling van zes of hoger. Dit is 54,5 % voor zowel de Zwarte als voor de Islamitische gemeenschap. Dat betekent dat bonding voor de Islamitische gemeenschap belangrijk was in deze fase, terwijl dat voor de Joodse gemeenschap veel minder een rol heeft gespeeld. Dit sluit aan bij de gegevens uit de bondingfase, waarin bonding door de Islamitische gemeenschap relatief hoger werd gewaardeerd.

e. **Relevantie**

Was het programma relevant? Voldeden de bijeenkomsten aan hun verwachtingen en sloten ze voldoende aan bij hun situatie en voorkennis, en was er voldoende ruimte voor een eigen bijdrage? Minder dan 50 % van de deelnemers is die mening toegedaan en de gemiddeld score is ook laag, (5,84). Het meest positief daarover is de Joodse gemeenschap die bijna een voldoende geeft (6,71). De twee andere gemeenschappen zijn minder positief. Met name de zwarte gemeenschap zijn echter beduidend minder positief (5,57 en 5,22) omdat de bijeenkomsten onvoldoende tegemoet kwamen aan hun verwachtingen en aan de geformuleerde doelstellingen. Voor de Islamitische gemeenschap geldt dat e.e.a. onvoldoende aansloot bij de geformuleerde doelstellingen en dat e.e.a. onvoldoende aansloot bij hun voorkennis en niet voldoende relevant was voor hun situatie. Soms is het beeld echter onduidelijk omdat het niet helemaal consistent lijkt. Zij hebben namelijk wel het meest van de bijeenkomsten opgestoken.

Wat betreft relevantie wijzen de mensen in de kwalitatieve toelichting op de waarderingen vooral op de onderlinge verhoudingen. Dat kan voor een deel de verklaring zijn voor de lage scores, omdat relevantie wordt gekoppeld aan de ervaring van discriminatie. Dat laatste wordt eigenlijk alleen binnen de Islamitische gemeenschap genoemd. Het is vooral het groeiproces dat er bij de kwalitatieve gegevens uitspringt: elkaars pijn en beleving zien, delen, de kracht van woorden ervaren, kwetsbaarheid van anderen zien. Het wordt ervaren als verdieping van kennis en een bijdrage aan onderling begrip.

f. **Organisatie van de bijeenkomsten**

De locatie (het Timmerhuis) werd het meest positief beoordeeld en de gespreksleiding het minst. Met name de Zwarte gemeenschap is negatiever over de aansluiting bij hun verwachtingen en over de gespreksleiding.

Er lijkt een spanning te zijn tussen het proces en de resultaten in de gesprekken. Een van de deelnemers is expliciet in de constatering dat het proces soms teveel gestuurd wordt richting resultaat, terwijl tegelijkertijd ook verlangd wordt naar meer ruimte voor onderlinge kennismaking en contact en opbouw van vertrouwen. De kwalitatieve gegevens wijzen daar ook op. De procesaspecten worden het meest genoemd: luisteren naar elkaar, ontdekken wat men gemeen heeft (gedeelde pijn), leren elkaar zonder discriminatie en vooroordeel te kunnen zien, jezelf kwetsbaar durven opstellen, kwetsbaarheid en strijdbaarheid tegelijkertijd. Dat wijst er in ieder geval op dat de organisatoren een proces van bridging op gang hebben gebracht, maar wellicht nog onvoldoende tot ontwikkeling hebben laten komen.

Als deelnemers wordt gevraagd naar hun wensen en behoeften voor de toekomst spreken zij uit dat zij het onderlinge gesprek willen voortzetten, ook weer in kleinere groepen zodat er meer persoonlijk contact ontstaat. Daarnaast wil men meer de diepte in gaan als het gaat om



het begrijpen en leren kennen van discriminatie en wat dat met mensen doet. Dat geldt met name de Joodse en de Islamitische gemeenschap. Binnen de Zwarte gemeenschap wil men strakker leiding en meer tijd. Alles moet nu te snel en vaak dan ook te kort door de bocht. Ook hier wordt de vooraf gestelde norm niet gehaald, al scheelt het weinig: 73 % van de deelnemers scoort dit met een zes of hoger.

Stilstaan bij de cijfers

De waardering voor deze bridgingfase is beduidend lager dan voor de fase van bonding. Dat is begrijpelijk als je je realiseert dat de deelnemers in deze fase zijn uitgedaagd om uit de geborgenheid van de eigen identiteit en vanuit bonding, verbinding te zoeken met mensen uit andere gemeenschappen. In het algemeen levert dat een beeld op van ambivalentie: zowel uit de cijfers als uit de kwalitatieve gegevens lijkt het zo te zijn dat men aarzelt. Mensen worden uitgedaagd, tonen bereidheid ten opzichte van elkaar en tonen interesse, maar voelen ook (nog) geen vaste grond onder de voeten. Het verlangen om verder te gaan met elkaar, in het proces, en het verlangen om resultaat te boeken en zaken te gaan doen, strijden met elkaar. De moderators van de gesprekken sturen op resultaat en lijken door de deelnemers terecht te worden gewezen met de boodschap dat resultaat ook in het proces kan liggen, ook in het resultaat dat deelnemers ophouden met elkaar te discrimineren.

Op grond van de vooraf gestelde normen en de daaraan gekoppelde beoordeling, voldoet deze fase niet aan de normen. Daarbij moeten echter vragen worden gesteld. De norm van 75% van mening dat er een positief effect is (>6), is zeer scherp gesteld. Als de norm ligt op een meerderheid van de deelnemers (>50%) die groei ervaart, dan is de aanpak op alle punten geslaagd. Als de norm wordt gelegd op een waardering hoger dan vijf (>5, is hoger dan een neutrale beoordeling), dan geldt hetzelfde en haalt de organisatie de norm. De waarden voor alle gemeten aspecten clusteren rondom het middengebiet: De range van de scores is beperkt en een positieve waardering ligt dichtbij een negatieve waardering, en is snel gevonden als de drempel iets lager wordt gelegd. Dat duidt op waardering, maar is vooralsnog een net iets te lage waardering. In de interpretatie, ook op grond van de kwalitatieve gegevens wordt dit gezien als blijk van aarzeling over het proces en het resultaat, men is licht positief en aarzelend.

In alle gemeenschappen was ook sprake van atypische negatieve uitschieters: deelnemers die uitzonderlijk negatief scoorden (1 Joods, 2 Islamitisch, 2 Zwart [6; 8, 22, 13, 20²). Als de deelnemers die zeer negatief scoorden uit de beoordelingen worden gehaald dan is er sprake van een gemiddelde tussen 6 en 7 en verdwijnen de onvoldoendes, behalve t.a.v. groei van vertrouwen in de overheid. Die lage waardering blijft ook als de drempel op deze manier wordt verlaagd. Terwijl alle andere scores volledig of zo goed als volledig de norm halen, blijft groei van dit vertrouwen opnieuw ver onder de norm.

² Het betreft deelnemers die zich niet in gelijke mate met alle gemeenschap kunnen verbinden, die zich fixeren op misverstanden in het woordgebruik, die al in contact staan met de gemeente op het gebied van de bestrijding van racisme en discriminatie. Eén deelnemer haakte af omdat het witte perspectief niet in beeld kwam, gedefinieerd als het perspectief van "de aanwezige afwezige". De deelnemer stelde: "Je vraagt mij een positieve rol te vervullen, maar dat kan alleen als de onderdrukker erkent dat hij de aanstichter is".